

POTŘEBUJÍ DNES MUZIKANTI RITUÁLY?

Milan Tesar

Součástí přechodových rituálů – svateb, křtů, pohřbů – a také poutí a dalších náboženských i světských slavností je odnepaměti hudba. I dnes spousta amatérských i profesionálních muzikantů přizná, že chodí hrát na svatby či pohřby. Někdo se těmto „disciplínám“ věnuje pravidelně kvůli výdělku, jiný jde zazpívat či zahrát na svatbu příbuznému nebo kamarádovi. Vnímají však hudebníci ve 21. století toto hraní také jako rituál? Potřebují vůbec tyto „staré“ rituály? A necítí potřebu nahrazovat je rituály novými?

„To, co nazýváte *starým* rituálem, vnímám jako rituál *přetrvávající*,“ říká zpěvačka Ridina Ahmedová¹ a pokračuje: „Jsou to chvíle, kdy je ještě přímější než obvykle cesta k uvědomění si, že hudba je, nebo může být nositelem duchovního sdělení.“² Duchovní sdělení jako hlavní náplň hudby vnímá i písničkář a zvukový experimentátor Ján Boleslav Kladivo,³ který tvrdí: „Hudba je transcendentní. Sama je rituálem a nutně se vztahuje k Bohu. Ale mluvím o hudbě, která není služkou, ale je svébytným vyjádřením člověka.“

Právě tento rozpor mezi hudbou, která „je sama rituálem“ a hudbou, jejímž cílem je v první řadě výdělek, vnímá řada oslovených hudebníků. Kytarista Josef Ostránský⁴ si například posteskl, že „rituální složka hudby je v naší uspěchané společnosti odsunuta někam do pozadí a vytěsněna,

- 1 Ridina Ahmedová (*1974) se narodila v Praze súdánskému otci a české matce. Od čtyř do čtrnácti let vyrůstala v alžírském přístavu v Oranu, nyní žije opět v Praze. Začínala jako jazzová zpěvačka v klubech a kavárnách, od roku 2002 se věnuje sólovému zpěvu a hlasovému experimentování. V rámci projektu Hlasokraj kombinuje koncerty s videoprojekcí. Zabývá se možnostmi lidského hlasu jako sólového nástroje, a to včetně rituální stránky zpěvu.
- 2 Tento i všechny ostatní citáty v příspěvku pocházejí z osobních nebo e-mailových rozhovorů autora s jednotlivými hudebníky.
- 3 Slovenský skladatel a písničkář Ján Boleslav Kladivo (*1964) se střídavě věnuje komorní písňové tvorbě (související s šansonem) a experimentům s elektronickou hudbou. Všechny jeho autorské projekty mají však výrazně nekomerční charakter.

a tím i částečně nahrazena masáží médií a reklam“. Podobně bluesový zpěvák Jiří Míža⁵ vidí za současným zájmem o „staré rituály“, tedy např. o hraní na svatbách, jen touhu po výdělku. Jde podle něj o záležitost „té sorty muzikantů, kteří si takto obstarávají živobytí“, a tím pádem se rituální složka jejich snažení vytrácí. Peter Belák ze slovenské skupiny Aurelius Q.⁶ říká: „Myslím, že většina muzikantů bere hraní na těchto akcích jako hlavně komerční výdělečnou činnost.“ Podobně Michal Němec z Jablkoně⁷ tvrdí: „Myslím, že kromě těch, které takové hraní živí, ostatní tradiční rituály nepotřebují.“

Potřebují tedy západní hudebníci „staré“ rituály? „Záleží na tom, jak vnímáme slovo *potřebuji*,“ reaguje slovenský bluesman Juraj Turtev,⁸ podle něž je nutné rozlišit potřebu coby aspekt materiální a aspekt duchovní. Sám za sebe Turtev odpovídá, že většina západních hudebníků dnes „staré“ rituály nepotřebuje.

Ještě jinak se na problém dívá písničkářka Karolina Kamberská:⁹ „V mém případě to není *potřebuji*, i když honorář se samozřejmě hodí.

- 4 Kytarista Josef Ostránský (*1958) byl jako člen skupin Dunaj nebo Domáci lékař klíčovou postavou tzv. brněnské alternativní scény. Později strávil několik let jako humanitární pracovník v Čečensku, po návratu do vlasti a přestěhování z Brna do Prahy se začal znovu věnovat hudbě. V roce 2008 obnovil alternativně rockovou skupinu Boo a o rok později nastartoval s Dorotou Barovou (zpěv, baskytara) nový projekt nazvaný Kuzmich Orchestra. Jeho cílem je dosáhnout co nejlépějšího zvuku v minimalistické (dvojčlenné) sestavě.
- 5 Jiří Míža (*1957) je bluesový písničkář žijící v jesenickém podhůří. Vedle hudby se v minulosti věnoval keramice. V roce 2010 získal jednu z hlavních cen na festivalu Zahrada.
- 6 Trenčínská skupina pojmenovaná podle římského císaře Marca Aurelia zpracovává slovenské lidové písně jazzovým způsobem.
- 7 Jablkoň, legenda české alternativní scény, má formou svých koncertů (důraz nejen na akustickou, ale i na akční a vizuální složku performancí) k rituálům velmi blízko. K nejzajímavějším albům skupina patří CD *Hovada Boží* (2004) s originálním pohledem na Vánoce včetně s nimi souvisejících rituálů.
- 8 Juraj Turtev (*1958) se vedle nahrávek vlastních bluesových skupin Bluesweiser, Dura & Blues Club a Dura & Blues Groove představil jako hlavní hudební aktér rozsáhlé trilogie alb zhudebněných básní své životní partnerky, básničky Judity Kaššovicové. Básně ve slovenštině a maďarštině popisují život v jihoslovenském Šamoríně a jejich hudební složka využívá prvky různých žánrů a kultur.
- 9 Karolina Kamberská (*1972) je bývalá členka dua Sestry Steinovy, která se v roce 2009 rozhodla pro odchod na sólovou dráhu. Je mimo jiné držitelkou ceny Za krásu slova, udělované kvalitním textařům.

Ale na těchto osobních slavnostech hraju vždycky ráda a prožívám to intenzivně, připadá mi to jako pocta, že si někdo chce moje písničky poslechnout v nějakou pro něj významnou chvíli.“

I dnes samozřejmě působí na české scéně skupiny, které zcela programově hrají silně ritualizovanou hudbu. Jednou z nich je prostějovský Létající rabin,¹⁰ za nějž odpovídá Vojtěch Peštuka: „Většina našeho repertoáru je tvořena svatební muzikou, kdy každý z kusů má svou specifickou funkci v průběhu svatby a této funkci je plně podřízen i po stránce hudební. I další kusy našeho repertoáru, které nejsou se svatbou nijak spojeny, jsou z hudebního hlediska – jak po obsahové, tak po interpretační stránce – silně poznamenány ritualizací hudby v židovské kultuře. Klezmerská hudba je totiž pomyslným instrumentálním derivátem synagogálních liturgických zpěvů a jako taková v přesně určených mantinelech za přesně určených okolností rezonuje tímto vyšším repertoárem a posluchače tak vždy – i když třeba nepřímou – napojuje na rituál bohoslužby.“¹¹ A Peštuka dodává: „Staré rituály jsou natolik integrální součástí našeho repertoáru, že je vnímáme naprosto přirozeně a využíváme je při všech našich vystoupeních.“

Paralelou k navazování na židovské tradice, mezi většinou společnosti téměř neznámé, je samozřejmě přetrvávající hraní při křesťanských rituálech v čele s liturgií. Hra na varhany na kůru, zpívání v chrámovém sboru či mládežnické kapele s klávesami samohrajkami, to všechno je v církevním prostředí součástí každodenních či každotýdenních rituálů.

10 Létající rabin je klezmerová skupina z Prostějova, vítěz festivalu Zahrada z roku 2006. Zatímco jiné české kapely – jako Klec nebo Trombenik – transformují tradiční židovskou hudbu z východní Evropy do moderního jazyka (mj. s použitím elektrických kytar a dalších nových nástrojů), Létající rabin zůstává věrný tradici, a to včetně stylových oděvů nebo židovských přezdívek jednotlivých členů skupiny.

11 Ačkoliv je klezmer původně světská hudba aškenázských židů, do jeho vývoje promluvila ukrajově i duchovní synagogální hudba. „Přímým předchůdcem klezmeru byly chasidské zpěvy, takzvané nigunim, které byly sice původně také určené k oslavě Boha (formou instrumentální hudby a s ní spojeného charakteristického tance), avšak svým charakterem byly uvolněnější a nevázaly se tak explicitně k liturgické tradici. Zatímco u ortodoxnějších židů byly liturgická a světská hudba striktně oddělené, chasidské židy tuto hranici rozvolnili.“ (Tesař 2009b: 30)

O tom, že tato problematika je stále živá, svědčí velmi ostré spory o kvalitu hudebního doprovodu při papežských bohoslužbách v ČR v roce 2009 a především o výběr vhodného žánru. Autor příspěvku do těchto polemik mimochodem sám ostře zasahoval.¹² Napojení na křesťanské rituály se může stát zajímavým zpestřením i pro nejednoho „sekulárního“ umělce. Petr Linhart¹³ například vzpomíná: „Hrál jsem ve Skokách v předvečer pouti jako doprovoděč zpěvů z Taizé, a to byl patrně také rituál podobný tomu původnímu. Rád se k němu kdykoliv vrátím.“¹⁴

Zapojení vlastní hudby do chrámového obřadu, tedy *starého* rituálu, se pro některé umělce vzešlé ze sekulárního prostředí může stát rituálem *novým*. Vedle toho však můžeme zaznamenat i další prvky ritualizovaného chování, jako jsou například u nás tak obvyklé „křty“ desek. Za pozornost zde stojí už samo přenesení významu slova křest, označujícího původně rituál *par excellence*, na záležitost spíše propagačního charakteru.¹⁵

- 12 Tesař, Milan: „Dopis mladých o liturgii. Dobrý úmysl, nebo „normalizační“ pamflet?“ *Hudba na Proglasu* [online] [cit. 10. 7. 2010]. Dostupné z: <<http://hudba.proglas.cz/detail-clanku/dopis-mladych-o-liturgii-dobry-umysl-nebo-normalizacni-pamflet.html>>. Článek vznikl jako reakce na petici zveřejněnou na webu varhanici.info, která byla namířena proti „modernímu“ doprovodu při papežské mši ve Staré Boleslavi. Pod uvedeným článkem se rozproudila rozsáhlá a velmi vyostřená diskuse. Další příspěvky na toto téma zveřejnil autor referátu v periodiku Katolický týdeník.
- 13 Někdejší kytarista karlovarských Čp. 8 a dlouholetý kapelník alternativně folkové skupiny Majerov(k)y brzdové tabulky Petr Linhart vydal v roce 2007 své první sólové album *Suděta*, věnované pozapomenutým a zpusťlým místům naší země. Pásmo písňových příběhů inspirovaných nedávnou minulostí Sudet a osudy konkrétních osob se dočkalo v roce 2010 pokračování s názvem *Autobus do Podbořan*.
- 14 Souvislost mezi vybydlenými Sudetami a křesťanstvím načrtává Linhart v rozhovoru pro Katolický týdeník (2009, č. 49, s. 12): „Sudety jsou zemí křížů, a to v přeneseném významu i doslova. Jakmile se člověk začne tím tématem zabývat hlouběji, nemůže se nepotkat s křesťanstvím. Příběh Sudet je příběhem křesťanské doby. A je taky příběhem ztracené nebo zapomenuté víry. Člověk má dojem, že sem vtrhli nějací dávní barbaři. Ovšem není to tak dávno a my jsme do jisté míry jejich potomci.“
- 15 Tematika „křtů desek“ jako novodobého českého rituálu (ve světě zpravidla v tak velké míře nemá obdobu a termín se jen obtížně překládá do cizích jazyků) volá po samostatném zpracování. Za pozornost stojí nejen zjevná „nadprodukce křtů“ (někteří interpreti své nové CD nekřtí jednou, nýbrž mnohokrát – na celém koncertním turné), ale také snaha po hledání alternativních termínů (na českých pódiích jsme se již mohli setkat např. s „obřizkou CD“). V neposlední řadě stojí za zmínku odmítavý postoj církevních autorit (biskupů a kněží) k používání tohoto termínu. Na druhou stranu však k přenesení významu slova *křest* do mimocírkevní sféry došlo již mnohem dříve (viz např. křty lodí nebo slovní spojení „křest ohněm“).

Jak tvrdí písničkář a všestranný hudebník Pavel Helan,¹⁶ křty desek jsou rituály v pravém slova smyslu, protože splňují základní definiční znaky rituálů. Podle Helana jde o: 1. místa setkávání hudebníků a přátel; 2. místa oslavy něčeho nového; 3. místa naděje a víry v nové věci; 4. je zde skutečně silná paralela s narozením dítěte, tedy s tradičním přechodovým rituálem. Hudebníci tedy křty desek coby rituály potřebují: 1. aby si uvědomili, že odvedli kus práce, který je zaznamenán; 2. aby si odpočinuli od natáčení a tvůrčí cyklus oficiálně zakončili, než nastartují nový; 3. hudebníci věří, že se nahrávka dostane posluchačům a zájem o novou desku kapelu posune dál, že nová deska přinese další koncerty, festivaly atd.

Křty desek a podobné záležitosti jsou tedy ve skutečnosti jakousi směsí tradičních rituálních prvků a postmoderního posunutí tvorby směrem ke komerci. „Za těmito moderními rituály je dominující jeden element nastavení tohoto světa – materiálně, ať už v pozitivním, nebo negativním smyslu,“ říká Juraj Turtev a dodává: „Většina moderních rituálů má v pozadí zviditelnění s cílem úspěchu a bohužel generuje i duchovní materialismus.“ Ján Boleslav Kladiwo, další skeptik, dodává: „Tyto většinou profánní rituály jsou součástí obchodu. A když mluvíme o rituálu, tedy o obřadu, musíme si vždy položit otázku, vůči komu, nebo vůči čemu se vztahujeme.“

Dalším specifíkem české folkové scény jsou koncerty vánočních písní pořádané v adventu. Textař a muzikant Jakub Horák¹⁷ z folkové skupiny Zhasni říká: „Vánoční šňůry pořádané v adventu mi často bohužel připadají jako rituál komerce.“¹⁸

16 Všestranný kytarista a zpěvák Pavel Helan (*1979) v roce 2004 zvítězil v televizní soutěži Do-re-mi a v roce 2007 vyhrál celostátní finále soutěže písničkářů na festivalu Zahrada. S vlastním repertoárem vystupuje od roku 2002. V minulosti působil také v jazzové skupině Young Pekáč, ve vokálním kvartetu Alba Mons a je členem revivalové skupiny U2 Stay. Má bohaté zkušenosti s hraním na plesech a svatbách, tedy s ritualizovaným vystupováním. 17 Jakub Horák (*1978) vedle své domovské skupiny píše texty například pro Žambochy, Lucii Redlovou a další interprety. Je držitelem textařské ceny Za krásu slova z roku 2010.

17 Jakub Horák (*1978) vedle své domovské skupiny píše texty například pro Žambochy, Lucii Redlovou a další interprety. Je držitelem textařské ceny Za krásu slova z roku 2010.

18 Z důvodů, proč interpreti pořádají vánoční koncerty v adventu, lze – bez nároku na úplnost – uvést následující: 1. existence mnohem většího počtu tradičních i umělých písní s vánoční tematikou než s tematikou adventní; 2. potřeba hudebníků i potenciálního publika být o Vánocích doma s rodinou; 3. nutnost propagovat formou koncertů vánoční alba ještě před Vánoce; 4. snaha „prodloužit“ si krátké sváteční chvíle.

Které další momenty svého muzikantského života tedy hudebníci považují za *moderní* rituály? Největší počet oslovených pokládá za rituál už samotný koncert. „Koncert je rituál všech rituálů,“ tvrdí Petr Linhart. Velmi podobně jej doplňuje Ondřej Pečenka,¹⁹ motor projektu Kašpárek v rohlíku: „Být na pódiu s lidmi, se kterými tam chci být, hrát pro lidi, kterým chci hrát, to je nejvyšší rituál!“ Petr Brousil z folkové skupiny Bejlí říká: „Pro mne je rituálem každý následující koncert, festivaly a soutěže nevyjímaje. Hubou se neživím a už jen změna prostředí, posluchačů funguje jako ohromná motivace k další práci s kapelou i na sobě samém.“ Ještě konkrétnější je Ridina Ahmedová: „Rituálem je už samotný koncert, který má přesně stanovená pravidla – účinkující na jevišti, diváci v hledišti a ztichlí, po skladbách se tleská... Už to je rituál sám o sobě! A ten já moc potřebuji pro tu výměnu emocí a energie s publikem, to je ničemu nepodobná chvíle, která mě nabíjí i duchovně povznáší.“ Josef Ostřanský doplňuje: „Pro mne je živé hraní něčím posvátným a každý koncert je velkou událostí a je potřeba ho začít takovým malým rituálkem.“ Jako ritualizovanou záležitost vnímá koncert i Honza Hučín z vokální skupiny Pětník,²⁰ který vyjmenovává: „Sem patří zahájení vystoupení obvyklým otvírákem, představování kapely, poděkování, úklony a odchody a příchody k přidavku, u velmi populárních interpretů třeba aktivní zapojení publika, které umělec nechá zazpívat refrén, nebo zavedené pódiové kreace atd.“

A další rituály? „Pro mne je jediným rituálem stavění bubnů a poděkování v duchu za to, že mohu dělat to, co dělám,“ odpovídá bubeník Jiří Nedavaška.²¹ „Pro mne je rituál spíš práce na CD než

19 Vedle skupiny Kašpárek v rohlíku je Ondřej Pečenka (*1979) aktivní ve svém písničkářském projektu Folk3mail.

20 Pětník je čistě vokální skupina. Před jejím založením měl kapelník Jan Hučín folkové skupiny Prámínek a Medart. Hučín se okrajově věnuje také hudební publicistice (časopis Folk & country).

21 Jiří Nedavaška je členem skupin Žamboši a Ležerně a vleže. Hru na bicí také vyučuje (na základních uměleckých školách a dále formou soukromých hodin i bubenických workshopů, mj. pro školy mateřské, základní i střední).

oslava,“ říká písničkářka Pavla Milcová.²² David Řehák ze skupiny Koňaboj²³ považuje za největší rituál, „když se lidé z kapely sejdou jenom tak u jednoho stolu, popijí, pojedí a s úsměvem na tváři si dobře popovídají.“ Pro Petra Brouсила z kapely Bejlí je rituálem také hraní na ulici a vedle něj „každá chvíle, kdy vezmu do ruky kytaru. Dostávám se do tranzu a svět okolo je v tu chvíli jiný vesmír“.

Ridina Ahmedová vnímá jako zajímavý příklad rituálního vyjádření vernisáže, a to „pro snahu najít společnou věc mezi výtvarným a hudebním sdělením. To je přece zajímavé, když výtvarník hledá hudbu, která by promlouvala spřízněným jazykem jako jeho vizuální díla!“ Pro Fumase, kapelníka skupiny Původní Bureš,²⁴ je rituálem každoroční objížďení malých festivalů, kde se už všichni znají. Pavel Morysek, kytarista skupiny Chodská vlna,²⁵ vnímá jako rituál, který sám čas od času potřebuje, hraní na klasické tancovače.

A rituály, které by se blížily těm původním? Zdeněk Němeček z brněnské skupiny *Quanti minoris*²⁶ vzpomíná: „Chodil jsem kdysi před mnoha lety s dívkou, která přišla tragicky o život na železničním přejezdu a my jsme – bylo nás původně asi osm přátel – chodili každý podvečer na ten přejezd s kytarou zpívat a vzpomínat.“

- 22 Tvorba písničkářky Pavly Milcové se pohybuje na pomezí folkrocku a jazzu. Jako textařka spolupracuje i s popovými interprety (Marie Rottrová, Aneta Langerová, Vlasta Horváth).
- 23 Původně vyškovská skupina Koňaboj je vítězem festivalu Zahrada 2003. V repertoáru má moderní (folkrockové) úpravy písní z Horňácka, ale také z dalších regionů Moravy nebo z východního Slovenska.
- 24 Kapelník skupiny Původní Bureš, známý pod přezdívkou Fumas, se vlastním jménem jmenuje Jaromír František Palme (*1963) a je původní profesí výtvarníkem (ilustruje především dětské knihy).
- 25 Skupina Chodská vlna působí od roku 2001 v Domažlicích. Hraje chodské lidové písně v rockových úpravách s použitím tradičních chodských dud.
- 26 Skupina Zdeňka Němečka (*1955) *Quanti minoris* svůj styl definuje jako „hradrock“. Jde o kombinaci historizující hudby (repliky historických nástrojů, historické kostýmy) s folkrockovým až rockovým doprovodem.

Obecně lze z odpovědí vycítit, že i když každý muzikant může pod pojmem „rituál“ chápat něco trochu jiného, rituály – zvláště ty, které si vytváříme sami – všichni potřebujeme, a to navzdory škarohlídům, kteří za vším vidí jen komerci. Josef Ostřanský uzavírá: „Křty CD a podobné události jsou samozřejmě návratem k rituálům, které nám v osobním životě chybí a podvědomí si to takto vynucuje.“

Prameny a literatura:

- MORAVČÍK, Jiří 2007: Ridina Ahmedová – Škatulkování mé hudby mi přijde zbytečné [online]. Dostupné z: <<http://www.world-music.cz/umelci/detail/id/196-ridina-ahmedova-skatulkovani-me-hudby-me-prijde-zbytecne>>
- TESAŘ, Milan 2009a: „Dopis mladých o liturgii. Dobrý úmysl, nebo „normalizační“ pamflet?“ *Hudba na Proglasu* [online] [cit. 10. 7. 2010]. Dostupné z: <<http://hudba.proglas.cz/detail-clanku/dopis-mladych-o-liturgii-dobry-umysl-nebo-normalizacni-pamflet.html>>.
- TESAŘ, Milan 2009b: Klezmer. *Folk & country*, 19, č. 2, s. 30.
- TESAŘ, Milan 2009c: Mariánské schody do nebes (rozhovor s Petrem Linhartem). *Katolický týdeník*, 20, č. 49, s. 12.

Do Musicians Need Rituals Today?

In the present paper, the author attempts to answer several questions, such as: Do contemporary musicians need old-time rituals? Are the young musicians of the 21st century interested in performing at weddings, funerals, and processions? Do musicians need new, modern rituals which would replace the old ones? How about the rituals which are presented as a promotion of a new album at a concert, a festival competition, or a tour focused especially on the Advent period? To learn the answers, the author questioned dozens of Czech and Slovak singer-songwriters and modern folk music performers.